

บทที่ 8

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องศักยภาพการผลิตและการใช้สมุนไพรที่ยั่งยืนในชุมชนล้านนา สามารถสรุปผลสถานการณ์การผลิต และการใช้พืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพของชาวล้านนา และเสนอรูปแบบการจัดการการผลิตและการใช้สมุนไพรที่ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ได้ดังนี้

จากการสำรวจพืชสมุนไพรในชุมชนภาคเหนือตอนบน พบพืชที่ใช้เป็นยาอย่างน้อย 702 ชนิด ในจำนวนดังกล่าวมีพืชสมุนไพรที่พบว่าปลูกไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในบริเวณบ้านของหมอพื้นบ้าน จำนวน 108 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 15.4 ที่เหลือใช้วิธีเก็บจากธรรมชาติ ในการปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนจำแนกได้เป็น การปลูกพืชผักสมุนไพรใช้เป็นอาหารในครัวเรือน การปลูกพืชสมุนไพรเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ของสาธารณะ โดยมีพระเป็นผู้นำกิจกรรม สำหรับการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อขาย ทั้งขายเป็นรายบุคคล ขายแก่กลุ่มชุมชนและขายเป็นเครือข่าย การปลูกพืชสมุนไพรที่มีการควบคุมคุณภาพการปลูกเพื่อการส่งออก และการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการวิจัย โดยมีการส่งเสริมการปลูกจากภาครัฐ ได้แก่ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ กรมส่งเสริมการเกษตร โครงการพระราชดำริ โครงการหลวง และองค์การบริหารส่วนตำบลและเกษตรอำเภอ สถานการณ์และศักยภาพในการผลิต ผลิตภัณฑ์สมุนไพรพบว่าในเชียงใหม่มีสถานผลิตยาแผนโบราณ/โรงงานยาแผนโบราณ จำนวน 24 แห่ง โรงพยาบาลชุมชนที่ผลิตยาสมุนไพร 4 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นกิจการผลิตขนาดเล็ก เปิดกิจการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี และมีเครื่องจักรขนาดต่ำกว่า 10 แรงม้า โดยสถานผลิตยาแผนโบราณ/โรงงานยาแผนโบราณ จะผลิตยาตำรับมากกว่าสมุนไพรเดี่ยว เช่นยาหอม ยาแดง ยาผงเหลืองและยาระบาย ความต้องการสมุนไพรของกลุ่มโรงงาน ได้แก่ กานพลู ใบมะขามแขก เกสรทั้ง 5 โกฐทั้ง 9 ดีปลี พริกไทย เทียนทั้ง 9 สมอพิเภก สมอไทย ไพล รากตาน รากลาน ส่วนโรงพยาบาลชุมชนส่วนใหญ่จะผลิตสมุนไพรเดี่ยว ได้แก่ ขมิ้นชันแคปซูล เพชรสังฆาตแคปซูล ฟ้าทะลายโจรแคปซูล และมะระขี้นกแคปซูล ใช้ในการรักษาโรคทางเดินหายใจ โรคทางเดินอาหารและโรคผิวหนัง นับว่าเป็นการทดแทนยาแผนปัจจุบันได้ในระดับหนึ่ง ความต้องการโดยรวมของโรงพยาบาลสำหรับสมุนไพร ได้แก่ ฟ้าทะลายโจร ขมิ้นชัน อบเชย เสลดพังพอน ชุมเห็ดเทศ หญ้าหนวดแมว ไพล ตะไคร้ บอระเพ็ด เพชรสังฆาต หญ้าเอ็นยืด มะระขี้นก ใบหนาด ใบเป้ง้า ว่านน้ำ ผ่างเสนโดยใช้ไพล ขมิ้นและใบเป้ง้ามากที่สุด สำหรับชุมชนที่มี

การผลิตยาสมุนไพร ได้แก่ หมอพื้นบ้าน กลุ่มแม่บ้าน โดยหมอพื้นบ้านผลิตยาเม็ด และยากากด้วยตนเอง โดยใช้สมุนไพรดำนมาเป็นหลัก โดยพบว่าที่จำหน่ายในที่สาธารณะ มีอย่างน้อย 100 ชนิด ซึ่งพบว่า มีศักยภาพในการรักษาโรคมากกว่ากลุ่มยาที่ผลิตในโรงพยาบาลชุมชน ส่วนกลุ่มแม่บ้านมีจำนวนน้อยที่ผลิตยาแคปซูล นอกจากนี้มีการผลิตยาสมุนไพร ในร้านขายยาตามใบสั่งเพื่อให้ลูกค้านำไปแบ่งบรรจุเอง สำหรับกลุ่มผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ได้แก่ น้ำมันหอมระเหย สมุนไพรที่หั่นและอบแห้ง อาจบดเป็นผง กลุ่มนี้มีแนวโน้มขยายตัวมาก โดยจะมีการส่งออกและส่งขายข้ามจังหวัด ได้แก่ น้ำมันตะไคร้ น้ำมันแห่นาง น้ำมันตะไคร้หอม น้ำมันขิงและน้ำมันมะกรูด ส่วนสมุนไพร ได้แก่ ขมิ้นชัน ใบยอ ลูกยอ ขิง มะขามป้อมและกระชายดำ

ด้านสถานการณ์การค้าวัตถุดิบพืชสมุนไพรพบว่า วัตถุดิบส่วนใหญ่มีการนำออกจากป่ามาขาย เนื่องจากเป็นไม้ยืนต้นมีอายุหลายปี สามารถเก็บได้หลายครั้งได้แก่ กำลั้งเสือ โคร่ง ม้ากระทืบโรง ฮ่อสะพายดาบ กำแพงเจ็ดชั้น บึงก็ มะเขือแจ้เครือ รางจืด รางแรด เป้าเลือด กวาวเครือ เจตมูลเพลิงแดง/ดำ สับเสือคด เถาวัลย์เปรียง ข้าวเย็นเหนือ/ใต้ โดยขายแก่ลูกค้าในเมืองและโรงพยาบาลชุมชน แต่การค้าพืชสมุนไพรในเมือง พบว่าร้านขายยาเป็นแหล่งที่มีการหมุนเวียนสินค้าเร็ว โดยจะสั่งซื้อพืชสมุนไพรกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ส่งให้ร้านบดสมุนไพร และอาจรับซื้อจากชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ที่นำมาขาย สำหรับการค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพร สถานผลิตยาแผนโบราณ/โรงงานยา จะจำหน่ายสินค้าในจังหวัดเชียงใหม่เป็นหลัก โดยโรงงานยาแผนโบราณที่เปิดมานานกว่า 10 ปี จะขายสินค้าให้แก่ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน โดย มูลค่าการจำหน่ายปี 2548 อยู่ในช่วง 1,300,000-300,000 บาท โดยมีหนึ่งรายที่มีการส่งออก แต่ผู้ประกอบการกลุ่มยาแผนโบราณยังต้องการเพิ่มช่องทางจำหน่ายและการส่งเสริมการขายให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ส่วนกลุ่มธุรกิจสุขภาพ จำหน่ายผลิตภัณฑ์แก่ผู้รับบริการเป็นหลัก สำหรับกลุ่มแม่บ้านจะมีการขายตามงานมหกรรม และมีบางรายที่มีการสั่งซื้อผลิตภัณฑ์สมุนไพรทุกเดือน สถานการณ์โดยรวมจะเห็นว่า นอกจากผลิตภัณฑ์สมุนไพรจะจำหน่ายเพื่อรักษาสุขภาพแก่ผู้ป่วยโดยตรงแล้ว ยังมีความนิยมทั้งจากประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว โดยผู้ให้บริการได้นำสินค้าไปวางจำหน่ายในงานมหกรรม รวมทั้งการจำหน่ายปลีกและส่งทั้งในและนอกจังหวัด แสดงให้เห็นความนิยมในการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเสมือนสินค้าเพื่อจำหน่ายทั่วไป

สรุปศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์และการใช้พืชสมุนไพร

พืชสมุนไพรจากป่า ยังสามารถนำมาวิจัย และพัฒนาเป็นยาได้อีก ส่วนชุมชน ใช้พืชสมุนไพรเต็มศักยภาพในด้านการดูแลสุขภาพ เป็นอาหารและการใช้สอย เป็นความยั่งยืน โดยพึ่งตนเอง การผลิตจากการปลูกในครัวเรือนเพื่อเศรษฐกิจ มีศักยภาพสูงเพราะมีที่รกร้างอยู่มาก มี

ความต้องการปลูกเพื่อขายหารายได้ นอกเหนือจากการใช้เพื่อดูแลสุขภาพ แต่การปลูกขายเป็นแปลงขนาดใหญ่ ยังไม่มีการจัดการเรื่องการตลาดยังไม่มี ความมั่นคงพอประกอบกับพื้นที่ขนาดใหญ่ ต้องอาศัยใช้นอกจังหวัด ส่วนบนพื้นที่บนที่สูงมีศักยภาพในการวิจัยพืชเมืองหนาว โรงงานยา/สถานผลิตยาแผนโบราณ โรงพยาบาลและร้านขายยามีศักยภาพในการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำหรับการผลิตยาสมุนไพร โดยหอมพื้นบ้านมีศักยภาพสูง และเป็นวิชาชีพที่ยั่งยืนเนื่องจากใช้สืบทอดกันมา ซึ่งเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพของผู้ป่วยที่ต้องการหาทางเลือกในการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

การผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรกลุ่มเครื่องสำอาง วัตถุดิบสมุนไพรทั้งสำเร็จรูปและน้ำมันหอมระเหย เครื่องดื่มสมุนไพรในชุมชน ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอ เนื่องจากขาดความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ขาดความรู้ในการผลิตและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่ตัวสินค้ามีศักยภาพสูงในการผลิตส่งออกและเข้าสู่โรงงานที่มีศักยภาพในการผลิตยาสมุนไพรสูงกว่า

การใช้พืชสมุนไพรเพื่อให้บริการของ ธุรกิจสปา และสถานประกอบการนวดเพื่อสุขภาพ พบว่ายังมีศักยภาพอีกมาก เนื่องจากเป็นสินค้าที่ใช้ในสถานบริการและมีผู้ซื้อไปใช้เองที่บ้าน อีกทั้งผู้ให้บริการพบว่ามีแนวโน้มการใช้มากขึ้น ศักยภาพในการใช้พืชสมุนไพรมีสูงเนื่องจากผู้บริโภคแสวงหาธรรมชาติบำบัด

สำหรับปริมาณการใช้สมุนไพรเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ของผู้ให้บริการทุกประเภท การให้บริการมีแนวโน้มมากขึ้น โดยเฉพาะหากมีการใช้ในโรงพยาบาลสามารถทดแทนยาแผนปัจจุบัน นับว่ามีศักยภาพในการใช้อีกมาก

ส่วนการใช้ยาของหอมพื้นบ้านมีศักยภาพสูง เพื่อพัฒนาสำหรับใช้ยาสมุนไพรเป็นทางเลือกในการรักษาโรคของประเทศ ตัวอย่างเช่น โรคมะโหก (โรคสีดวงทวาร) ลมผัดเดือน นิ้วลมมะเร็งคุด(โรคหรืออาการปวดหัว) แก้กินผัด (อาหารผัดสำแดง) บำรุงร่างกาย ควรมีการสำรวจตำรับยาที่หอมพื้นบ้านใช้และแหล่งธรรมชาติที่พืชสมุนไพรเหล่านี้อาศัยอยู่ ศึกษาวิจัยเพิ่มเติมทางคลินิก ย่อมสามารถพัฒนายาให้เป็นยาแผนใหม่ที่เพิ่มมูลค่าหรือเป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการพัฒนายา อีกทั้งทำให้องค์ความรู้และตัวยาสมุนไพรไม่สูญหาย

การค้า/ธุรกิจเกี่ยวกับพืชสมุนไพร พบว่าธุรกิจขยายตัวมากขึ้น แต่การเตรียมความพร้อม ความไม่แน่นอนและยัง ไม่มีแผนงาน/ทิศทางส่งเสริมที่ชัดเจน สถานการณ์ตลาดภายในประเทศและตลาดโลก มีแนวโน้มมูลค่าทางการตลาดมากขึ้น

จาก ข้อมูลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า การผลิตและใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น พิจารณาจากสถานการณ์ ความต้องการ และความนิยมการใช้พืชสมุนไพรเพื่อป้องกัน รักษาสุขภาพก่อนที่จะเกิดอาการรุนแรง ประกอบกับ

การพบว่าผู้คนเริ่มเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งหรือโรคที่เนื่องจากการได้รับสารพิษทั้งจากอาหารและการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ จึงเกิดกระแสการหันกลับมาสู่วิถีทางดูแลสุขภาพแนวธรรมชาติบำบัด ลดการพึ่งพายาแผนปัจจุบัน สอดรับกับแนวคิดการแพทย์ล้านนาที่มีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้งร่างกายและจิตใจจะเห็นว่า การแพทย์พื้นบ้านยังคงอยู่อย่างยั่งยืนแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป โดยเฉพาะกระแสการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเช่นการใช้สมุนไพร ดูแลรักษาตามฤดูกาล ดังนั้นแนวทางและรูปแบบการจัดการการผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่ยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ได้เสนอ ดังนี้

ในระดับเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมให้มีการผลิตและการใช้พืชสมุนไพรแบบพึ่งตนเอง เช่นเดียวกับหมู่บ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ในชุมชนที่มีผู้นำจิตวิญญาณ เสนอแนวทางการพึ่งตนเองแบบหมู่บ้านบ้านเจียง เมื่อชุมชนเข้มแข็งมากขึ้นและเห็นผลสำเร็จร่วมกัน อาจส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อเพิ่มรายได้และเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านไม่ให้เกิดสูญหาย

ในระดับเศรษฐกิจระดับมหภาค ควรเพิ่มการจัดการคือ

- (1) การบริหารจัดการ การผลิตพืชสมุนไพรจากธรรมชาติและปลูก โดยการอนุรักษ์ ส่งเสริมการปลูก จัดตั้งสหกรณ์ผู้ปลูก วิจัยการปลูก และการจัดการด้านเกษตรอินทรีย์
- (2) ด้านการแปรรูปและการผลิต โดยการพัฒนาเทคโนโลยีและความรู้ที่ต้องใช้
 - (3) การจัดการการนำไปใช้ อบรมและให้ความรู้แก่ผู้ใช้ ให้รู้จักคุณค่า
 - (4) การจัดการด้านการตลาด โดยหาช่องทางจำหน่าย
 - (5) การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้มีการจัดการวัตถุดิบอย่างครบวงจรและพัฒนาองค์ความรู้ของผู้ประกอบการ
 - (6) การขับเคลื่อนการสร้างควมยั่งยืนกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ การสร้างการมีส่วนร่วม และการจัดการ

ข้อเสนอแนะ การวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์เรื่อง ศักยภาพในการผลิตและการใช้สมุนไพรที่ยั่งยืนในชุมชนล้านนา ได้ดำเนินการศึกษาโดยใช้วิธีการหลากหลายทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ การสำรวจสมุนไพร และการใช้แบบสอบถามในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อสะท้อนภาพการผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งยังคงมีวัฒนธรรมการใช้สมุนไพรแบบพื้นบ้าน ข้อมูลที่ได้ เจริญปริมาณอาจเป็นข้อมูลที่น่าไปวัดผลเป็นภาพรวมยังสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นการประมาณการ และมีข้อจำกัดที่ข้อมูลที่ได้บางครั้งผู้ประกอบการ พ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงงานยาแผนโบราณ ต้องการเก็บเป็นความลับในตัวเลข ปริมาณการใช้สินค้าทั้งหมด และสูตรยาตำรับ อีกทั้งการสำรวจสมุนไพรยังไม่ครอบคลุมทั่วภาคเหนือ การวิจัยนี้จึง

เปิดเผยเท่าที่ทำได้ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเชิงระบบโดยรัฐต่อไป อีกประการหนึ่งข้อมูลที่ได้อ
ขณะนี้ไม่นิ่ง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นวิทยานิพนธ์นี้เป็นเพียงตัวอย่างที่สะท้อนนโยบายและ
การปฏิบัติของการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ของรัฐ และของจังหวัด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University.
All rights reserved